

LEENRECHT

Aan de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
Mevrouw mr. drs. I.K. van Engelshoven
Postbus 16375
2500 BJ DEN HAAG

betreft: ontwikkelingen leenrechtvergoeding

Amsterdam, 28 mei 2019

Geachte mevrouw Van Engelshoven,

Het Kabinet zet hoog in met diverse stimuleringsprogramma's om mensen aan het lezen te krijgen, zoals Tel mee met Taal en de Bibliotheek op School (dBoS). Ontwikkelingen die wij zeer toejuichen. Van jong tot oud: taal en lezen is cruciaal voor persoonlijke vorming en om mee te kunnen doen in onze samenleving. Daarover zijn alle betrokken partijen het eens, bibliotheken, auteurs en lezers, uitgevers, boekhandels en beleidsmakers. Mede om dit doel zo goed en eerlijk mogelijk te dienen is in 1995 het leenrechtstelsel ingericht.

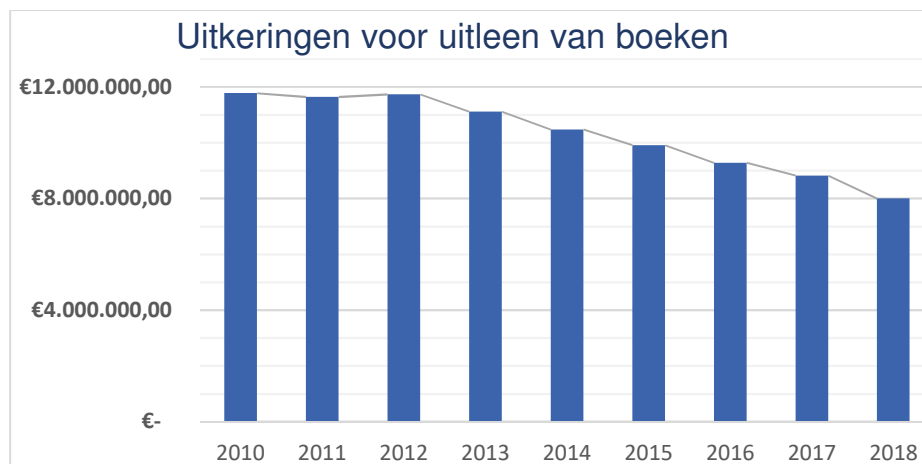
We zijn echter op een punt gekomen dat we het ons niet langer kunnen veroorloven dat alle aandacht en middelen in de strijd tegen ontlezen naar het stimuleren van taal en lezen gaan, terwijl de negatieve effecten hiervan op de inkomsten van schrijvers, illustratoren en uitgevers onbesproken blijven. Daarom luiden wij de alarmbel.

De voorlopige cijfers van de leenrechtvergoedingen voor 2019 geven namelijk opnieuw een flinke daling te zien, waarmee de trend vanaf 2010 wordt voortgezet. Die trend kan zonder uw interventie niet worden gekeerd. Ongewijzigd beleid zal binnen afzienbare termijn het einde van het leenrechtstelsel betekenen.

Wij doen daarom een dringend beroep op u als bewindspersoon, verantwoordelijk voor het stelsel, om voor het leenrecht op korte termijn tijdelijk middelen beschikbaar te stellen en stappen te zetten om het stelsel structureel te moderniseren.

Het Leenrechtstelsel

Leenrecht voorziet erin dat bibliotheken hun wettelijke taak kunnen uitvoeren door zonder beletsel auteursrechtelijk beschermd materiaal uit te lenen. Daartegenover staat een billijke vergoeding die via Stichting Leenrecht wordt geïnd en aan auteurs en andere rechthebbenden afgedragen.

Wat laten de cijfers zien?

In de afgelopen 25 jaar is de afkoopsom voor het uitleen van boeken met bijna 75% gedaald. Over 1995 werd (omgerekend) nog 23 miljoen euro geïnd voor 158 miljoen uitleningen, in 2018 is dat bedrag geslonken naar 8 miljoen voor 59 miljoen uitleningen. Bij aanvang van het stelsel werd 5% van de exploitatiekosten van de openbare bibliotheken als uitgangspunt genomen. In 2018 werd nog maar net de 2% gehaald.

Uitleningen steeds diffuser, inkomsten verdampen

Om uiteenlopende redenen lopen de uitleningen van boeken al jaren fors terug en daarmee dus ook de inkomsten uit leenrechten. Dat komt voor een deel doordat we anders lezen. Deze dalende trend is echter niet congruent met het werkelijk aantal uitleningen en doet in toenemende mate onrecht aan rechthebbenden. De leestrend laat namelijk ook een groei zien in jeugdleden van de Bibliotheek die jeugdboeken lezen. Het leengedrag bij jeugdboeken is diffuus omdat uitleningen verschuiven van bibliotheken naar schoolbibliotheken, mede door de succesvolle uitrol van het programma de Bibliotheek op School (dBos). Een deel van deze uitleningen zou daarmee vrijgesteld zijn van leenrecht. Uit het door u geïntimeerde rapport van Ecorys van juni 2017 blijkt dat het uitleen via scholen een grote vlucht neemt. Die impact is door het ontbreken van eenduidige cijfers lastig te meten. Die onduidelijkheid blijft en wordt gevoed door verschillende cijfers van verschillende instanties en instituten die via verschillende methoden worden verzameld. De effecten voor leenrecht van deze verschuiving naar schoolbibliotheken kunnen niet langer worden gebagatelliseerd. De toekomst van het lezen en het uitleen van boeken ligt voor kinderen zeker ook op scholen en voor alle leeftijden bij de digitale bibliotheek.

Dat blijkt bijvoorbeeld uit gegevens van de Stichting Lezen die het aantal uitleningen per scholier op ongeveer 14 per jaar stelt. Met 2,5 miljoen leerlingen in Nederland betekent dat 35 miljoen uitleningen. Dat komt neer op een potentieel verlies aan auteursinkomsten van € 4,55 miljoen per jaar.

Recent onderzoek van Stichting Lezen en Koninklijke Bibliotheek naar het optimaliseren van omvang en samenstelling collectie jeugdboeken van 5 maart 2019 toont eveneens interessante ontwikkelingen, die wijzen op het enorme belang van schoolbibliotheken:

- Op scholen met een grotere collectieomvang zijn meer uitleningen per leerling per jaar en hebben leerlingen meer leesplezier
- Grotere jeugdcollecties leiden tot meer uitleningen en meer actieve leners
- Er is een optimum van het leesplezier bij 15-20 uitleningen per jaar per leerling
- Als boeken mee naar huis gaan wordt er meer gelezen
- Het potentieel van het e-bookplatform voor jeugdleden is onderbenut
- Er lijkt sprake te zijn van een vervangingseffect: hoe meer leerlingen bij de schoolbibliotheken lenen, hoe minder bij de jeugdcollectie in de bibliotheek.

Aanbevolen wordt de uitleencijfers bij elkaar op te tellen: het gaat erom dat de jeugd boeken leest en daarbij is het feitelijk niet belangrijk welke bibliotheekcollectie zij daarvoor gebruiken. Daarom kunnen de uitleningen van de schoolbibliotheken en van openbare bibliotheken bij elkaar worden opgeteld.

(Bron: onderzoek Stichting Lezen en KB maart 2019)

Wij willen ontwikkelingen die leiden tot meer leesplezier onder jongeren zeker niet in de weg staan. Het geeft vooral aan dat steeds meer boeken worden gelezen en uitgeleend via scholen, veelal door tussenkomst van de bibliotheek. De wettelijke vrijstelling voor het onderwijs van het betalen van de leenrechtvergoeding zorgt daarmee voor een steeds grotere disbalans. We willen een eerlijke discussie over de positie en inkomsten van auteurs en andere rechthebbenden. Die zijn tot op heden de dupe van deze veranderende lees- en uitleenpraktijk onder jongeren.

In uw Midterm review Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen (Wsob) van 22 december 2017 gaat u uitgebreid in op de leenrechtvergoedingen. U signaleert de problemen en geeft de volgende aanbevelingen ter verbetering. Wij steunen deze aanbevelingen, maar constateren na anderhalf jaar dat er helaas nog weinig zicht is op verbetering op de korte termijn:

- Een betere registratie via het Datawarehouse van de KB, die moet zorgen voor een eenduidige registratie.

Dit systeem is nog niet operationeel en zal dat ook in 2020 nog niet zijn. Bovendien laat het Datawarehouse uitleningen op scholen voorlopig buiten beschouwing.

- Scholen zijn vrijgesteld van leenrecht, maar om de diffuse praktijk te doorbreken, die is ontstaan door de vraag of een boek wordt uitgeleend via de bibliotheek, via een school of dat het mee naar huis gaat, pleit u voor een nieuw registratiesysteem van uitleningen via de school. Daarvoor moeten openbare bibliotheken zorgen, zodat er over uitleningen ook leenrecht wordt afgedragen.

Dit initiatief is tot nu toe door niemand opgepakt.

- U pleit voor een uitbreiding van de jeugdcollectie in de digitale openbare bibliotheek.
De praktijk wijst uit dat kinderen liever papieren boeken lezen, uitgevers (niet alleen in Nederland maar ook internationaal) geven daarom minder prioriteit aan de publicatie van e-books voor deze doelgroep.
- Voorlichting, informatie en vergroting van het bewustzijn over auteursrecht en leenrecht, zodat scholen en bibliotheken weten wanneer een uitlening vergoedingsplichtig is.
Ook hierin is nog geen meetbaar positief effect te ontdekken.

Uw constatering dat ‘in het fysieke domein [...] er een breed gedragen balans is tussen de belangen van de verschillende partijen: lezers, auteurs, illustratoren, uitgevers, openbare bibliotheken en boekhandels’ kunnen wij helaas niet onderschrijven.

Het zijn geen goede tijden voor bibliotheken en dus ook niet voor schrijvers, illustratoren en uitgevers. Gemeenten bezuinigen, moeten afwegingen maken tussen het leveren van goede jeugdzorg en het openhouden van bibliotheekvestigingen. Bibliotheken hebben meer taken en verleggen hun aandacht naar de organisatie van meer maatschappelijke activiteiten. We lezen anders, meer social media, e-books, we lenen en geven meer boeken aan elkaar.

De betalende bibliotheken en ontvangende auteurs, uitgevers en andere rechthebbenden zitten gevangen in een systeem dat geen gelijke tred houdt met de ontwikkelingen in het leesgedrag en waarin het voelt alsof goed gedrag wordt bestraft met een hogere vergoeding aan leenrecht. Wie zijn vinger opsteekt of het initiatief neemt, is aan de beurt en betaalt.

Wat doen ondergetekenden daar zelf aan?

We nemen zelf onze verantwoordelijkheid door gezamenlijk met bibliotheken te werken aan een verbeterde en eerlijker registratie van uitleningen. Op die manier zorgen we dat bibliotheken weer op gelijke voet afdragen. De afspraken over de tarieven en vergoedingen dateren van twintig jaar geleden, deze zullen wij op korte termijn opnieuw beoordelen op hun billijkheid.

We delen echter de constatering dat het huidige systeem voor de lange termijn niet houdbaar is, daarvoor is de grondslag van de uitleningen niet meer solide genoeg. Niets wijst erop dat de neerwaartse spiraal van het aantal uitleningen van boeken via de reguliere openbare bibliotheek de komende jaren tot stilstand komt of omgebogen kan worden. Nu duidelijk is dat steeds vaker buiten de bibliotheek uitgeleend wordt, is het niet langer te rechtvaardigen dat alleen openbare bibliotheken de leenrechtvergoeding moeten opbrengen en opdraaien voor de effecten op het leenrecht van uitlenen via en door scholen. Toch is dat wat nu gebeurt en verder zal gaan als er geen oplossing komt rond de schoolbibliotheken.

Wij willen onder regie van OCW gezamenlijk werken aan een nieuw stelsel. Voor het komende jaar is dat echter geen oplossing. Zonder ingrijpende aanpassingen van de weglekeffecten in de uitleningen via scholen dreigt het stelsel van leenrecht te imploderen. Over 2017, 2018 en 2019 zijn al grote bedragen misgelopen. Gemeten naar de resultaten van het dBos-programma (1,4 mln. op jaarbasis) is voor 2020 een compensatie nodig van € 4,2 miljoen om ervoor te zorgen dat rechthebbenden na jaren weer een billijke vergoeding ontvangen voor het uitlenen van hun werk.

De verslechterende inkomenspositie van makers is vaak onderwerp van discussie geweest de laatste jaren. U heeft aangekondigd daar iets aan te gaan doen. Wij juichen dat toe, en vragen u de schadelijke effecten van uw stimuleringsbeleid weg te nemen.

Een beperking van het auteursrecht, zoals hier aan de hand is, mag alleen als er een billijke vergoeding tegenover staat. Als die vergoeding in de praktijk niet tot stand komt omdat, zoals nu gebeurt, de onderwijsvrijstelling uit de hand loopt, dient OCW in onze ogen zijn verantwoordelijkheid te nemen. Auteurs en andere rechthebbenden kunnen immers zelf niets doen om hun rechten te laten gelden.

Eind dit jaar maakt u wederom de balans op bij de evaluatie van de Wsob. Wij dringen er bij u op aan compensatie te zoeken voor de ongewenste neveneffecten van het programma dBOS en stappen te zetten om het leenrechtstelsel weer toekomstbestendig te maken.

Met vriendelijke groet,

Auteursbond

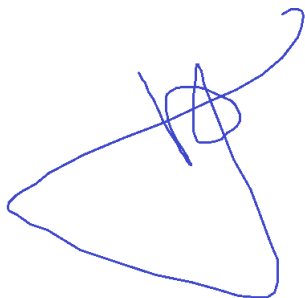
Maria Vlaar
voorzitter

Groep Algemene Uitgevers

Martijn David
algemeen secretaris

Stichting Leenrecht

Diederik J. van Leeuwen
voorzitter

Beroepsorganisatie Nederlandse
Ontwerpers

Madeleine van Lennep
directeur